

Andrej Sirácky: Problémy a perspektívy socializmu

Bratislava, Pravda 1972, 291 s.

V roce 1972 vydalo bratislavské nakladatelství Pravda významnou publikaci akademika Andreje Siráckého nazvanou *Problémy a perspektívy socializmu*.

Jde o soubor vybraných statí, které autor napsal a uveřejnil v rozmezí let 1963–1971.

Autor se v nich zabývá podstatnými a aktuálními problémy rozvoje marxisticko-leninské filosofie a sociologie i konkrétními problémy praxe naší socialistické výstavby. Charakteristickým rysem autorova přístupu je jeho angažovaný zájem o celospolečenské praktické otázky i zásadní obecné teoretické problémy marxismu-leninismu.

Charakteristickým rysem celé práce je důsledné prosazování myšlenky socialismu a obhajoba marxismu-leninismu proti nejrušnějším pravicově oportunistickým a revizionistickým názorům. V polemikách a úvahách týkajících se praktických problémů naší socialistické společnosti nebo obecných teoretických filosoficko-sociologických otázek autor zaujímá jednoznačně třídní, stranické, marxisticko-leninské stanovisko. Nevyhýbá se ani složitým problémům z krizových let 1968–69 a jasně, z pozic strany je hodnotí. Jeho myšlenky a názory jsou formulovány zcela jednoznačně; nikdo nemůže být ani na chvíli na pochybách o autorově postoji a úloze v ideologickém boji strany proti pravicově oportunistickým deformacím a revizionismu.

Kniha je koncipována tak, že od obecných problémů marxisticko-leninské filosofie a sociologie přechází autor k úvahám o člověku a jeho místě v socialistické společnosti.

Kniha je rozdělena do čtyř částí:

1. Lenin a dnešek
2. KSC a rozvoj marxismu-leninismu na Slovensku
3. Proletariát a inteligence
4. Problémy socialismu

Svoje angažované a stranické pohledy na naši socialistickou skutečnost uvádí Sirácky záměrně myšlenkami a úvahami o Leninově přínosu v oblasti filosofie a marxisticko-leninské sociologie; zdůrazňuje úlohu Lenina v rozvoji marxistické filosofie a sociologie a dochází k závěru, že „hlavní filosofická díla Lenina a jeho společenská revoluční teorie a praxe revolucionáře tvoří nedílný celek“ (s. 35).

Leninovy obecné myšlenky o jednotě teorie a praxe dovádí až ke konkrétnímu vyjádření vztahu teorie a empirie v marxistické sociologii a ve společenských vědách vůbec. V této

souvislosti podtrhuje myšlenku, že východiskem teorie a politické praxe musí být Leninova filosofie a jeho revoluční koncepce společenského vývoje, jejímž základem je Marxovo materialistické pojetí dějin.

Sirácky vychází z Leninova přínosu pro marxisticko-leninskou filosofii a sociologii a z praktické funkce těchto teorií. Jak píše, „není sociologie a společenské teorie jako vědy o společnosti bez teorie tříd a třídního boje“ (s. 46).

Ve statí *Lenin a revoluční teorie společnosti* zdůrazňuje Leninovo materialistické pojetí sociologie a odmítání vulgárního biologismu. Oceňuje jeho pojetí práce s fakty jako přínos ke konkrétní analýze společenských procesů. Lenin totiž zdůrazňoval, že si nelze hrát s jednotlivými vytrženými fakty, ale že je nutné zkoumat je v celku, v jejich souvislostech a vzájemných závislostech. Leninovi nejde o jakákoli fakta, ale o fakta přesná a nesporná, z nichž je možno vytvářet teorie nebo hypotézy.

Autor poukazuje na Leninův boj proti subjektivismu v sociologii, reprezentovanému v jeho době subjektivisty typu Michajlovského, jako na jasný obsahový i metodologický příklad pro boj proti soudobému subjektivismu a empirismu, proti všem názorům, které mají za cíl sociologii odideologizovat. Z Leninova pojetí marxistické sociologie vyzvuje závěr: „... je-li sociologie vědou o společnosti, její struktuře a dynamice, pak jako angažovaná společenská věda nemá *sociální skutečnost* jen objasňovat, ale má přispívat k jejím změnám“ (s. 57).

Stat *K leninskému pojetí demokracie* je velmi aktuální, angažovaná a bojovná. Ukazuje, že demokracie je svým charakterem a podstatou třídní a jakékoli nadtřídní pojetí demokracie je iluzí. Jejím aktuálním přínosem je skutečnost, že autor nejen problémy formuluje, ale zároveň kriticky a objektivně ukazuje na některé příčiny chyb v uplynulém období u nás.

Ve statí *Leninská etapa v rozvoji marxistické filosofie* ukazuje kriticky mimo jiné i na to, že jsme u nás zapomínali na „abecedu“ marxismu a spolu s tím se na jedné straně projevovala neochota některých pracovníků seznamovat se s filosofickým a vědeckým myšlením v SSSR a na druhé straně až přílišná ochota nekriticky přebírat myšlenkové proudy ze Západu.

Jako červená nit proniká celou knihou základní myšlenka, že Leninovo učení je aktuální, revoluční a že je nezbytné je trvale používat jako účinný teoretický a metodologický nástroj v boji proti všemu antimarxis-

tickému a antisocialistickému v teorii i praxi. Významné jsou ty stati, v nichž autor kritizuje tendence, které směřují k oddělení rozvoje marxisticko-leninského myšlení od konkrétní stranické politiky a boje strany a od revoluční praxe dělnické třídy. V této souvislosti je věnována zvláštní pozornost rozvoji marxismu-leninismu a činnosti KSČ na Slovensku.

Sirácky nekompromisně kritizuje a demaskuje všechny snahy o pašování názorů nepřátelských marxismu-leninismu do filosofie a sociologie, o postupné vytlačování marxismu-leninismu a jeho nahrazování módními směry ve společenských vědách, odmítá pokusy o spojování marxismu s funkcionalismem, strukturalismem a dalšími produkty buržoazního myšlení. Jeho úvahy jsou charakterizovány revolučností, vědeckou objektivností a hlubokou tvůrčí stranickostí ve využívání leninské teorie a metodologie. Na procesu vývoje marxismu v našich podmínkách (zvláště na Slovensku) ukazuje, že rozvoj marxisticko-leninské teorie u nás byl možný jen díky těsnému spojení revoluční teorie s praxí KSČ a naopak, že spojení s dobrodružnou a nevědeckou politickou pravocívých oportunistů vedlo k teoretickým deformacím v politické praxi a k ústupu na pozice socialismu nepřátelské — antisocialistické.

Velmi podnětná a aktuální jsou Siráckého zamyšlení nad problematikou vztahu marxisticko-leninské filosofie a speciálních věd. Podle jeho názoru se speciální společenské vědy musí rozvíjet pouze v těsném spojení s marxistickou filosofií.

Sirácky ve svých úvahách o marxistické filosofii dochází k odmítnutí názorů zužujících filosofii na pouhou gnoseologii a dokazuje, že odmítání teorie odrazu musí v oblasti poznání vyústit do nevědeckých spekulací. Stejně odmítavě se staví k formalismu a názorům, které tvrdí, že marxismus je proti reálnému humanismu.

Rozsáhlou část recenzované práce tvoří úvahy o vztahu dělnické třídy a inteligence. Autor vychází ze základní myšlenky o rozhodující úloze dělnické třídy nejenom v období boje proti buržoazii a v období její porážky, ale i při budování socialistické společnosti a jejím rozvoji. Historické poslání dělnické třídy chápe z hlediska pokroku, jehož nositelem dělnická třída je. Zdůrazňuje, že dělnická třída může splnit svoji historickou roli pouze tehdy, zvládne-li marxisticko-leninskou vědeckou teorii. Sirácky kriticky polemizuje s revizionistickými názory a zdůrazňuje, že vedoucí úloha dělnické třídy v socialistické společnosti je základním postulátem i v období vědeckotechnické revoluce. Na těchto výchozích úvahách staví další analýzu vztahu dělnické třídy a inteligence v naší socialistické společnosti. Je si vědom, že správné metodologické i teoretické východisko přístupu k této problematice má mimořádný teoretický i praktický význam pro pochopení vývoje a perspektiv další dynamiky těchto vztahů i kvality sociální struktury naší společnosti. Siráckého úvahy jsou

o to zásadnější a angažovanější, že právě tyto problémy byly v teorii i praxi překrucovány a zjednodušovány. Funkce dělnické třídy a inteligence ve struktuře socialistické společnosti byla některými teoretiky vykládána zcela nesprávně a v rozporu s objektivní skutečností, například koncepce inteligence jako rozumu národa, jeho svědomí atd. V těchto názorech nešlo o nevědomé přecnění inteligence, ale o zcela záměrné překrucování a programové snižování úlohy dělnické třídy v praktickopolitické rovině a o ztotožnění s protimarxistickými názory v rovině teoretické.

Autor dále kritizuje jednostrannosti a extrémní hodnocení významu inteligence a její role v socialistické společnosti a odsuzuje „elitářské“ tendence ve vztahu k inteligenci jako nesprávné a škodlivé. Přesvědčivě ukazuje, jak se v historii boje za spravedlivě revoluční uspořádání světa potvrdilo, že intelektuálové, kteří třídně a ideologicky nerosstli s revoluční stranou a s revolučním hnutím, se dostávali do teoretických i praktickopolitických konfliktů se stranou a stávali se subjektivistickými kritiky hnutí a strany. Pod roškou tvůrčího rozvoje do marxismu zanašeli prvky existencialismu, fenomenalismu, funkcionalismu atd. To platí o celé řadě těch, kteří se u nás v letech 1968—1969 chtěli stát „nositeli revoluce“.

Jako marxistický vědec ukazuje Sirácky jasně a z třídních pozic objektivně stranicky, proč inteligence v krizových letech 1968—69 nesplnila zcela svoji funkci a proč někteří její příslušníci přešli na protistranickou a protimarxistickou platformu.

Zdůrazňuje, že za socialismu má mimořádný význam vztah inteligence a komunistické strany, a v této souvislosti píše: „Mistři kultury, vědci a umělci budou plnit funkci socialistické inteligence jen v tom případě, když se společensky, názorově i osobně vělní do proudu, který nás nese ke komunismu.“ (s. 191)

Ve statě *Löblov myty intelektuální revoluce* odhaluje onen rys světoobčanství, v němž chybí vědomí společenského a politického smyslu práce jedince, který je osamělý a není celkově zainteresován na revolučních změnách společnosti. Z toho správně vyvozuje, že každé hnutí, které není svázané s dělnickým a komunistickým hnutím — v tomto případě Löblova intelektuální revoluce — je mýtem, a ne realitou.

Hlavní smysl těchto Siráckého úvah vyznívá v závěr, že pouze reálné sebeuvědomění socialistické inteligence, její pevné spojení se stranou a dělnickou třídou, aktivní, revoluční angažovanost v duchu linie KSČ může umožnit inteligenci sehrát pokrokovou společenskou roli. Inteligence může pouze tehdy přispět k vědeckému poznání společnosti a k odhalení objektivního obrazu naší současné reality, bude-li vycházet z marxisticko-leninské teorie. Sirácky zdůrazňuje, že „strana ukazuje perspektivu rozvoje naší socialistické společnosti, ve které i naše inteligence — pokud nachází správný vztah k dělnické třídě — má a bude mít významné místo“ (s. 208).

Tuto myšlenku plně zdůraznil XIV. sjezd KSČ a plénum ÚV KSČ v říjnu 1972.

V těchto myšlenkách je jednoznačně vyjádřeno Siráckého životní credo a jeho místo v naší společnosti, kterému zůstává věrný dodnes. V tom je také síla jeho statí.

Autor se velmi kriticky vyslovuje i na adresu těch, kteří se podíleli na nesprávném hodnocení naší sociální reality, což mnohdy vedlo až k zatemňování skutečnosti. Angažované a z pozic marxistického, straně a dělnické třídy oddaného intelektuála se také vyjadřuje k příčinám selhání a zrady určité části inteligence v letech 1968–69. Kritickým zásahem do vlastních intelektuálních řad projevuje zásadovost a vyhraněnost svých postojů. Neznámená to však, že k inteligenci přistupuje necitlivě a schematicky. Naopak, velmi citlivě odlišuje jednotlivé skupiny uvnitř inteligence, objektivně analyzuje příčiny jejich postojů, s přihlédnutím ke konkrétnímu sociálně historickému pozadí.

V části nazvané *Problémy socialismu* organicky navazuje na kritickou analýzu deformací a antisocialistických projevů z let 1968–69 a na obecná filosofická východiska. To umožňuje, aby bez deklarování a „vznávání se“ vyslovil své postoje i názory na mnohé otázky vztahující se k naší současnosti, jako jsou např. možnosti vědeckých prognóz společenského vývoje, názory na teoretickou analýzu socialistické společnosti, vztah vědy a socialismu, problém rovnosti mezi lidmi za socialismu či konečně sociologický obraz člověka v socialismu. Tato část je významná zvláště (ale ne jenom) pro marxistické sociologie, neboť je v ní možno nalézt mnoho inspirací a podnětů pro sociologickou analýzu naší skutečnosti a socialistického člověka — problém, kterému byla věnována pozornost na plénu ÚV KSČ v říjnu 1972.

Sirácký v této části naznačuje své pojetí marxistické sociologie a jejího vztahu k historickému materialismu, který chápe jako teoreticko-metodologický základ teorie i praxe ovlivňování revolučních společenských procesů.

* * *

Je možno říci, že celá práce je velmi inspirovaná pro všechny, jimž leží na srdci rozvoj marxistické sociologie, ať již jde o vymezení vztahu sociologie a historického materialismu, formulaci předmětu obecné sociologie i jejich oborových disciplín, odhalení ideově teoretických zdrojů a příčin deformací marxistické sociologie u nás či o mnoho jiných problémů marxistické sociologie. V Siráckého úvahách je možno nalézt i odpověď na příčiny deformací v naší společnosti, podněty k sociologické analýze naší socialistické společnosti a její sociální struktury, místa člověka v socialistické společnosti atd. Autor se zasvěceně a v duchu myšlenek Marxe, Engelse a Lenina vyslovuje k systémové analýze, ale zároveň upozorňuje na nebezpečí všech přístupů, které opomíjejí třídní hlediska.

Systémový přístup v pojetí Siráckého nemá nic společného s apolitickými, abstraktními přístupy některých našich (ale i západ-

ních) sociologů, kteří programově opouštějí sociální skutečnost třídních vztahů a zběhlí do oblasti mýtů a nereálna. Naopak, ukazuje, že celý sociální systém naší společnosti, všechny jeho elementy, vazby a funkce jsou v socialismu integrovány stranou a její politikou. Sirácký ukazuje rozhodující úlohu KSČ a dělnické třídy, odmítá nereálné abstrakce a zdůrazňuje, že naše marxistická sociologie musí jít po reálné půdě.

Z hlediska těch aktuálních úkolů ideologické práce, které vytyčilo plénum ÚV KSČ v říjnu 1972, je Siráckého kniha významným příspěvkem, neboť odpovídá na mnoho aktuálních otázek a inspiruje k řešení řady složitých problémů v teorii i praxi. Její základní smysl je v tom, že je příkladem angažované, proti pravicově oportunistickým a revizionistickým deformacím a názorům bojující publicistiky, která se nebojí nastolovat problémy a naznačovat jejich řešení. I zde se projevuje revoluční, stranický, marxisticko-leninský postoj akademika Siráckého.

Miloš Čepera

Genrich N. Volkov: Sociológia vedy

Bratislava, Pravda 1971, 376 s.

Slovenské nakladatelství Pravda obohatilo v roce 1971 náš knižní trh pohotovým vydáním knihy sovětského autora G. N. Volkova *Sociológia vedy*. Výrazová bohatost a čtivost Volkovova textu je kultivovaným překladem Jaroslava Celka zachována i v jeho slovenské verzi. Patrně to také přispělo k tomu, že Volkovova práce, náročná svým teoretickým obsahem i úrovní výkladu, byla v krátké době rozebrána.

Originalita Volkovova přístupu k vědě je nesporná. Autor ji staví výrazně do centra veškeré společenské problematiky, ukazuje ji jako nejvitálnější společenskou sílu — v rozměrech, které nebyly dosud našemu čtenáři v ucelené podobě odhaleny. Zpočátku tak stále ještě dosti zastávané názory, podle nichž věda je chápána toliko jako prosté vědění. Proslulé Baconovo „vědění je moc“ uvádí do společenského kontextu. Vychází přitom z Marxových myšlenek, které domýšlí odvážně a s citlivým smyslem pro peripetie společenského pohybu dvacátého století. Dokazuje, že marxismus má v přístupu k vědě vlastní vyhraněnou tradici, stejně jako předpoklady pro přiměřenou analýzu současných společenských fenoménů. Zdařile demonstrovuje metodologické přednosti marxistického praxeologického přístupu k vědě a k sociální problematice vůbec.

Analyzuje komplikovanou sociální podmíněnost vědy — vždy se zřetelem k úkolům a perspektivám emancipačních společenských přeměn — otevírá a objasňuje problémy, které by neměl ignorovat nikdo, kdo chce být jako marxista orientován ve složité problematice současného světa. Volkovův jednoduchý jazyk bez náročné vědeckého pojmosloví nezjednodušuje ani nezakrývá problémy. Jak autor sám uvádí, přepracoval knihu pro její slovenské vydání (její ruský originál